

Oružje sa električnim pražnjenjem

*Izvod iz 20. Općeg izvješća,
objavljen u 2010*

Prethodne napomene

65. U zemljama koje je posjetio CPT sve češće se policajcima i drugim uposlenim u službama za provođenje zakona izdaje oružje sa električnim pražnjenjem (OSEP), pri čemu je Odbor u pojedinim zemljama također primijetio prisustvo takvih uređaja u mjestima gdje se nalaze osobe lišene slobode (posebice u zatvorima). Postoje razne vrste OSEP-a, u rasponu od palica koje izazivaju strujni udar i drugog prenosivog oružja koje zahtijeva izravan kontakt sa osobom koja predstavlja namjeravani cilj do oružja koje može izbacivati projekte nalik strjelicama koje izazivaju strujni udar kod osoba koje se nalaze na određenoj udaljenosti.

66. Uporaba OSEP-a od strane organa reda i drugih javnih službenika predstavlja kontroverznu temu. Postoje suprotstavljeni stavovi u pogledu specifičnih okolnosti u kojima upotreba takvog oružja može biti opravdana i potencijalnih negativnih efekata na zdravlje koje to oružje može imati. Također je činjenica da je po samoj svojoj prirodi OSEP pogodno za zloupotrebu. CPT je u više navrata prikupljao uvjerljive dokaze da je takvo oružje korišteno kako bi se osobe lišene slobode podvrgle teškom zlostavljanju, i Odbor je često primao navode da se pritvorenim osobama prijeti zlostavljanjem u vidu upotrebe OSEP-a.

67. CPT se već bavio pitanjem OSEP-a u nekoliko svojih izvješća o posjetama. U sljedećim stavovima, Odbor želi naglasiti gledišta koja je do sada usvojio i ukazati na neka važna područja. CPT pozdravlja komentare o ovom dijelu svog Općeg izvješća kako bi se Odboru pomoglo razviti svoje standarde u svezi sa ovim složenim pitanjem.

Opća načela

68. CPT shvaća želju nacionalnih vlasti da svojim službenicima zaduženim za provođenje zakona osiguraju sredstva koja im omogućavaju da postepenije reagiraju na opasne situacije sa kojima se suočavaju. Nema dvojbe da posjedovanje manje smrtonosnih tipova oružja, kao što je OSEP, može u izvjesnim slučajevima omogućiti da se izbjegne uporaba vatrenog oružja. Međutim, oružje sa električnim pražnjenjem može izazvati akutnu bol i, kao što je već navedeno, može se zloupotrijebiti. Sukladno tome, odluka da se organima reda ili drugim javnim službenicima izda OSEP treba biti rezultat iscrpne rasprave na razini nacionalnih izvršnih i zakonodavnih tijela date zemlje. Također je potrebno da kriteriji za primjenu OSEP-a budu definirani zakonom i detaljno pojašnjeni u posebnim propisima.

69. CPT smatra da bi uporaba oružja sa električnim pražnjenjem trebala podlijegati principima neophodnosti, supsidijarnosti, srazmjernosti, prethodnog upozorenja (gde je to moguće) i predostrožnosti. Ta načela podrazumijevaju, između ostalog, da javni službenici kojima se takvo oružje izdaje moraju proći adekvatnu izobrazbu za njegovo korištenje. Kad je riječ o OSEP-u koje može ispaljivati projekte, kriteriji za njegovu uporabu trebaju izravno proizlaziti iz kriterija koji važe za vatreno oružje.

70. Prema mišljenju CPT-a, uporaba OSEP-a treba biti ograničena na situacije gdje postoji stvarna i izravna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Neprihvatljiva je uporaba takvog oružja isključivo u svrhu osiguranja poštivanja neke naredbe. Nadalje, uporaba takvog oružja treba biti dopuštena isključivo kada su se druge manje prisilne metode (pregovaranje i ubjeđivanje, tehnike manuelne kontrole itd.) pokazale neuspješnim ili su neizvodljive i gdje je OSEP jedina moguća alternativa primjeni metoda koje nose veći rizik od povrede ili smrti.

Primjena ovih načela na konkretne situacije

71. Primjenjujući ova načela na konkretne situacije, CPT se, na primjer, nedvojbeno izjasnio protiv izdavanja OSEP-a pripadnicima jedinica odgovornih za akcije deportacije pritvorenih imigranata. Slično tome, Odbor je izrazio snažne rezerve kada je riječ o korištenju oružja sa električnim pražnjenjem u zatvorskom (a, utoliko prije, i u zatvorenom psihijatrijskom) okruženju. Samo vrlo izvanredne okolnosti (npr. uzimanje talaca) mogu opravdati pribjegavanje OSEP-u u takvom sigurnom okruženju, i to pod strogim uvjetom da ovo oružje koristi samo specijalno obučeno osoblje. Ne smije biti ni govora o tome da se bilo koji oblik OSEP-a izdaje kao standardno naoružanje osoblju koje radi u izravnom kontaktu sa osobama lišenim slobode u zatvorima ili drugim mjestima.

72. Oružje sa električnim pražnjenjem se sve više koristi pri uhićenju, a bilo je slučajeva njegove zlouporabe u tom kontekstu koji su dobili širok publicitet (npr. ponovno korištenje strujnih udara protiv osoba koje su ležale na zemlji). Jasno je da pribjegavanje uporabi OSEP-a u takvim situacijama mora biti strogo ograničeno. Upute na koje je CPT naišao u nekim zemljama u smislu da se ovo oružje može koristiti kada se tijela provedbe zakona suočavaju sa nasiljem – ili prijetnjom nasiljem – takvog stupnja da bi morali uporabiti silu da bi zaštitili sebe ili druge toliko je široko da ostavlja otvorenu mogućnost za nesrazmjerno reagiranje. Ako OSEP postepeno postane oružje izbora kada god su organi reda suočeni sa neposlušnošću i opiranjem tijekom uhićenja, to bi moglo utjecati vrlo negativno na to kako javnost doživljava službenike koji provode zakon.

73. Imajući u vidu granice svog mandata, CPT nije želio usvojiti čvrst stav u pogledu uporabe oružja sa električnim pražnjenjem u svezi sa operacijama održavanja ili uspostavljanja javnog reda i mira (npr. kontrola demonstracija). Obzirom na to i u svjetlu načela navedenih u stavku 70. gore, pribjegavanje OSEP-u prilikom takvih akcija može se smatrati neprikladnim ukoliko ne postoji stvarna i izravna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Organima reda na koje se ovo odnosi na raspolaganju će biti (ili bi trebala biti) druga sredstva zaštite i mjere posebno prilagođene konkretnom zadatku. Važno je napomenuti da su neke policijske snage u Europi isključile uporabu OSEP-a tijekom akcija kontroliranja javnih demonstracija.

74. Posebno treba pomenuti šok-remene i slične uređaje. CPT se nedvojbeno izjasnio protiv uporabe ove vrste opreme za kontrolu kretanja osoba lišenih slobode, bilo unutar ili izvan mjesta lišenja slobode. Takva oprema je, prema mišljenju Odbora, inherentno ponižavajuća za osobu prema kojoj se primjenjuje, a prostor za zlouporabu je posebno velik. Moguće je i potrebno pronaći alternativne načine da se pruži sigurnost tijekom kretanja osoba lišenih slobode.

Upute i izobrazba

75. Nakon donošenja odluke o izdavanju OSEP-a, nadležna tijela moraju se pobrinuti da detaljne upute budu raspodijeljena u okviru službi kojima će takvo oružje stajati na raspolaganju. Pored toga, službenici koji mogu koristiti ovo oružje moraju se posebno odabrati – uzimajući u obzir njihovu otpornost na stres i sposobnost rasuđivanja – i adekvatno obučiti. Program izobrazbe u okviru službe treba uvesti zajedno sa redovitim testiranjem (v. i stavak 80).

Tehnički aspekti

76. Kao i kod bilo kog drugog sustava naoružanja, prije nego što određeno OSEP postane dostupno, ono mora biti podvrgnuto postupku tehničkog odobravanja. Taj postupak bi posebice trebao osigurati da broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja budu ograničeni na sigurnu razinu. CPT su poznati slučajevi gde su osobe lišene slobode bile izložene većem broju električnih pražnjenja u brzom neprekidnom slijedu; takva pretjerana, nepotrebna uporaba sile svakako se može okarakterizirati kao zlostavljanje. Pored toga, potrebno je predvidjeti postupak redovitog održavanja/servisiranja.

77. OSEP treba biti opremljeno uređajima (obično memorijskim čipom) koji se mogu koristiti za bilježenje raznih informacija i vršenje provjera o uporabi oružja (poput točnog vremena korištenja, broja, trajanja i intenziteta električnih pražnjenja, itd). Podatke uskladištene na ovim čipovima trebala bi sustavno očitavati nadležna tijela u odgovarajućim vremenskim razmacima (najmanje svaka tri mjeseca). Nadalje, potrebno je da ovo oružje ima ugrađene uređaje za lasersko nišanje i video uređaje za snimanje, što bi omogućilo sigurno nišanje, kao i bilježenje okolnosti njegovog korištenja.

78. Oružje sa električnim pražnjenjem koje se izdaje organima reda najčešće ima više režima upotrebe, naročito režime upotrebe „ispaljivanje“ i „kontakt“ (ošamućivanje). Pri prvom režimu uporabe, oružje ispaljuje projektele koji se kače za tijelo ciljane osobe na maloj udaljenosti od oružja, pri čemu se vrši električno pražnjenje. U velikoj većini slučajeva, ovo pražnjenje izaziva opće grčenje mišića, koje dovodi do privremene paralize, pri čemu dotična osoba pada na zemlju. Nasuprot tome, kada se koristi režim upotrebe „kontakt“, elektrode na kraju oružja proizvode električni luk, a kada se dovedu u kontakt sa ciljanom osobom, elektrode izazivaju veoma intenzivnu, lokaliziranu bol, uz mogućnost pojava opekotina na koži. CPT ima jake rezerve u svezi sa ovim drugom režimom primjene. Propisno obučanim službenicima za provedbu zakona na raspolaganju će zaista biti mnoge druge tehnike kontrole kada su na dodirnom rastojanju od osobe koja se treba staviti pod kontrolu.

Medicinski aspekti

79. Potencijalne efekte OSEP-a na tjelesno i suševno zdravlje osoba protiv kojih se koristi predmet je mnogih rasprava, koje je dijelom potakao broj slučajeva osoba koje su umrle ubrzo nakon što su bile mete takvog oružja. Iako istraživanje ovog problema za sada uglavnom ostaje bez konačnih zaključaka, nesporno je da uporaba OSEP-a stvara posebne zdravstvene rizike, kao što je mogućnost povrede pri padu, nakon udara projektila, ili mogućnost opekline pri duljem korištenju takvog oružja u „kontaktnom“ režimu uporabe. U nedostatku detaljnog istraživanja o potencijalnim efektima OSEP-a kad je riječ o posebno ugroženim osobama (npr. starije osobe, trudnice, mala djeca, osobe sa već postojećim srčanim oboljenjima), CPT smatra da bi njegovu uporabu protiv takvih osoba u svakom slučaju trebalo izbjegavati. Uporaba OSEP protiv ljudi koji su u delirijumu ili pod djelovanjem alkohola ili droge predstavlja još jedno osjetljivo pitanje; osobe u takvom

psihičkom stanju možda neće dobro shvatiti značaj unaprijed danog upozorenja da će biti upotrijebljeno oružje i, umjesto toga, mogu se još više uzrujati u takvoj situaciji. Ovim bolestima pripisani su smrtni slučajevi tijekom uhićenja, posebno kada je korišteno OSEP. Stoga je opravdana poseban oprez, a korištenje OSEP treba izbjegavati u takvom slučaju i, uopće, u situacijama gdje OSEP može povećati rizik od smrti ili povrede.

80. Izobrazba službenika kojima se izdaje OSEP treba sadržati informacije o tome kada je korištenje OSEP neprimjereno iz medicinskih razloga, kao i informacije u svezi sa hitnim slučajevima (u slučaju pada, opekline, rana od projektila, srčanih poremećaja, delirijuma, itd). Nadalje, kada se osoba koja je bila meta OSEP-a stavi pod kontrolu, potrebno ju je obavijestiti da oružje ima samo privremeno djeinstvo.

81. CPT smatra da svako protiv koga je upotrijebljeno OSEP treba u svim slučajevima biti pregledan od strane liječnika i, ako je potrebno, biti prebačen u bolnicu. Potrebno je da liječnici i službe za reagiranje u slučaju nesreća / hitnih slučajeva budu informirani o tome kako ovo oružje može utjecati na osobe koje su bile njegova meta i o odgovarajućim oblicima liječenja sa stanovišta kako tjelesnog tako i psihičkog zdravlja. Nadalje, zainteresiranim osobama (i/ili njihovom odvjetniku, na zahtjev) treba izdati liječničko uvjerenje.

Procedura nakon incidenta

82. Nakon svake uporabe OSEP, trebalo bi izvršiti debriefing službenika snaga reda koji su pribjegli upotrebi tog oružja. Nadalje, incident treba biti predmet detaljnog izvješća koji se podnosi višoj instanci. U tom izvješću trebaju biti navedene točne okolnosti za koje se smatralo da opravdavaju pribjegavanje uporabi ovog oružja, način korištenja, kao i sve ostale važne informacije (prisustvo svjedoka, da li je bilo dostupno neko drugo oružje, medicinska njega pružena osobi koja je bila cilj uporabe, itd). Izvješću treba priključiti tehničke informacije registrirane na memorijskom čipu i video snimak uporabe OSEP.

83. Ova interna procedura treba biti praćena elementom vanjskog monitoringa. To bi moglo obuhvatiti sustavno i redovito informiranje neovisnog tijela odgovornog za nadzor službi koje provode zakone o svim slučajevima upotrebe OSEP.

84. Kada god se ispostavi da uporaba OSEP možda nije bila sukladna relevantnim zakonima ili propisima, treba pokrenuti odgovarajuću istragu (disciplinsku i/ili kaznenu).